

FÖRTROENDEFÖRSVAGNINGEN FÖR FORSKNINGEN

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Universiteten och forskningen har en stark förtroendebas bland den svenska allmänheten. När SOM-institutet mäter universitetens och högskolornas förtroende i jämförelse med andra samhällsinstitutioner brukar alltid universiteten hamna mycket högt; oftast på plats två efter sjukvården. Yrkesgruppen forskare brukar också placera sig högt i SOMs mätningar, även om den inte riktigt varit i topp under senare år. Andra yrkesgrupper som sjukvårdens personal, poliser och lärare åtnjuter ofta ett högre förtroende. När det gäller olika fakultetsområden har vi sett ett något skiftande mönster, men det gemensamma draget har varit ett svagt minskande förtroende.

Hur ser då trenden ut när vi också inkluderar år 2007? Behåller forskningen sin mycket goda förtroendeställning eller kan vi se några tecken på en tappad tilltro? Vi har tidigare under åren 2005 och 2006 tyckt oss kunna iakta en viss försvagning i svenska folkets förtroende för universiteten och forskningen (Holmberg och Weibull 2006, 2007). Frågan är om denna svaga tendens håller i sig även i SOM-undersökningen 2007 eller om vi kan se början på en återgång till högre förtroendesiffror.

Universiteten

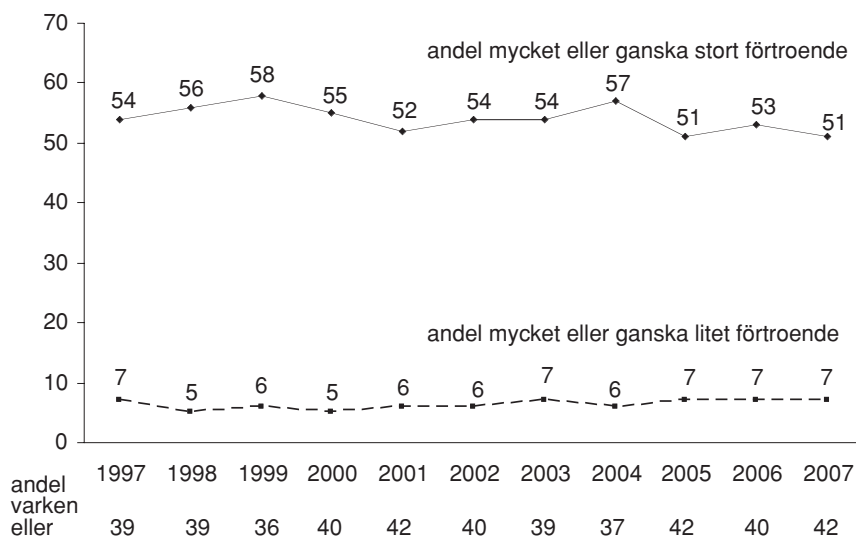
När det gäller förtroendet för universiteten kan vi ännu inte se någon vändning uppåt igen. Snarare finns det en omvänd tendens: försvagningen av förtroendet fortsätter i långsam takt. Resultatet för mätningen 2007 är tillsammans med mätningen 2005 den lägsta nivån vi uppmätt för universiteten i SOM sedan vi startade mätserien 1997. Men den totala förtroendesiffran är ändå mycket hög och placeringen innebär att universitet och högskolor fortfarande ligger tvåa efter sjukvården. Men trenden är vikande: andelen personer som säger sig ha ett mycket eller ganska stort förtroende för universiteten är 51 procent 2007, ned från som bäst 58 procent år 1999. Resultatet skall även betraktas mot bakgrund av att det finns en svag uppgång i det svenska samhällsförtroendet under samma tid (se vårt kapitel om samhällsförtroende).

Resultaten i figur 1 visar hur förtroendet för universitet/högskolor har förändrats sedan den första SOM-mätningen för drygt ett decennium sedan. Vi talar givetvis inte om något ras. Långt därifrån. Vad vi ser är en mycket långsam nedgång. Det är också viktigt att uppmärksamma att nedgången *inte* har inneburit att andelen

personer med lågt förtroende för universiteten har ökat. Andelen med lågt förtroende har legat still kring 5-7 procent genom åren, med endast en mycket liten antydning till ökning. Det är istället andelen personer som inte vill eller inte kan ta ställning i förtroendefrågan som har blivit något fler under de senaste två-tre åren – från som lägst 36 procent 1999 och 37 procent 2004 till 42 procent 2007. Det handlar således om personer som inte är emot universiteten förtroendemässigt, men som inte heller ger dem sitt stöd, utan förhåller sig avvaktande neutrala.

Vi vet från tidigare att neutraliteten är kopplad till bristande kontakt och kunskap om universiteten. Varken eller-personer när det gäller universitetsförtroende brukar vara vanligast förekommande bland lågutbildade personer. Och så är det också 2007. Men ökningen i andel neutrala personer är inte ett exklusivt fenomen bland lågutbildade. En motsvarande uppgång av varken-eller-svar finns även bland de högutbildade.

Figur 1 Förtroende för universitet/högskolor åren 1997–2007 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från de nationella SOM-undersökningarna. Enkätfrågan lyder: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?" Fem svarsalternativ: "mycket stort förtroende; ganska stort förtroende, varken stort eller litet förtroende; ganska litet förtroende; mycket litet förtroende".

Den försvagning vi noterar har således inträffat i ungefär samma takt och omfattning bland såväl låg- som högutbildade personer. År 1999 var andelen svarspersoner med ett stort förtroende för universiteten 48 procent bland lågutbildade mot 73 procent

bland högutbildade – en skillnad på hela 25 procentenheter. Motsvarande resultat 2007 är 38 procent med ett stort förtroende för universiteten bland lågutbildade mot 63 procent bland högutbildade – fortsatt en skillnad på 25 procentenheter. Och ett lika stort förtroendetapp för universiteten bland låg- som högutbildade – minus 10 procentenheter i båda fallen.

Förtroendenedgången i den högutbildade gruppen är givetvis den mest allvarliga för universiteten. De högutbildade består av personer som har läst på universitet och därför rimligen har bättre kunskap om verksamheten än vad lågutbildade har. Det är inte lika lätt att vifta bort ett förtroendetapp bland högutbildade och peka på bristande insikter. När ”de egna” sviktar finns det särskild anledning till uppmärksamhet bland universitet och högskolor.

Olika fakultetsområden

Universitet är en vittfamnande institution, svår att få grepp om och svårt att veta vad man skall och inte skall ha förtroende för. Så frågan är om de svagt nedåtgående förtroendesiffrorna har ett annat mönster om vi specificerar lite närmare vad som menas och dessutom fokuserar på forskning. I SOM-undersökningarna har vi gjort det genom att mäta svenska folkets förtroende för forskningen inom sex olika fält definierade enligt de klassiska fakultetsområdena¹. Resultaten visar på mycket olika förtroendenivåer för olika forskningsområden – förtroendet är klart högre för medicinsk och teknisk forskning än för samhällsvetenskaplig och humanistisk – men den långsiktiga trenden är densamma över alla fakultetsområdena. Förtroendet minskar långsamt (se tabell 1).

Om vi jämför resultaten för åren 2002/2003 med de senaste siffrorna för åren 2006/2007 minskar andelen personer med ett mycket eller ganska stort förtroende med -5 procentenheter för humanistisk forskning, med -4 för medicinsk forskning, med -2 för naturvetenskaplig respektive samhällsvetenskaplig forskning. Förtroendet för den utbildningsvetenskapliga forskningen har mätts endast sedan 2004 men därifrån och fram till 2007 har förtroendet för området gått ned med hela 7 procentenheter.

Lite bättre ser det ut för några forskningsområden om vi koncentrerar oss på vad som har hänt sedan 2006, det vill säga under det senaste året. Då har förtroendet gått upp något för medicin (+2 procentenheter) och teknik (+2), förblivit stabil för naturvetenskap (± 0), men minskat för utbildningsvetenskap (-1), humaniora (-2) och samhällsvetenskap (-3). Det är alltså de redan förtroendemässigt svagaste forskningsområdena som uppvisar både ett kortsiktigt och ett mer långsiktigt tillitstapp, låt vara att förändringarna i flertalet faller ligger inom felmarginalen.

Tabell 1 Förtroende för forskning inom olika områden 2002–2007 (procent)

Område	Mycket/ ganska stort förtroende	Varken eller	Mycket/ ganska litet förtroende	Ingen upp- fattning	Summa procent	Antal svarande
Medicin						
2002	84	9	2	5	100	
2003	84	8	2	6	100	
2004	81	9	2	8	100	
2005	78	11	2	9	100	
2006	79	11	1	9	100	
2007	81	11	2	6	100	1 607
Teknik						
2002	71	16	2	11	100	
2003	71	14	1	14	100	
2004	73	14	1	12	100	
2005	70	14	2	14	100	
2006	69	16	1	14	100	
2007	71	15	1	13	100	1 589
Naturvetenskap						
2002	63	22	1	14	100	
2003	68	16	1	15	100	
2004	68	17	1	14	100	
2005	63	20	1	16	100	
2006	64	20	1	15	100	
2007	64	19	1	16	100	1 593
Samhällsvetenskap						
2002	48	33	3	16	100	
2003	52	28	3	17	100	
2004	50	29	3	18	100	
2005	44	32	4	20	100	
2006	49	30	4	17	100	
2007	46	31	3	20	100	1 585
Utbildningsvetenskap						
2004	43	26	6	25	100	
2005	37	28	6	29	100	
2006	37	29	7	27	100	
2007	36	28	6	30	100	1 590
Humaniora						
2002	37	29	5	29	100	
2003	41	24	3	32	100	
2004	38	26	4	32	100	
2005	34	26	4	36	100	
2006	35	28	5	32	100	
2007	33	26	5	36	100	1 589

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002–2007

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs inom Sverige inom följande områden?'. Svartalternativen är 'mycket stort förtroende'; 'ganska stort förtroende'; 'varken stort eller litet förtroende'; 'ganska litet förtroende'; 'mycket litet förtroende' resp. 'ingen uppfattning'. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2007 mellan 4 och 5 procent.

Medicinsk forskning åtnjuter högst förtroendesiffror i alla olika sociala och politiska grupper som vi undersökt. På samma sätt har humaniora lägst förtroende i de flesta grupper, med undantag för bland högutbildade och bland några partiväljargrupper (v, mp, fp, kd) där förtroendet för utbildningsvetenskap hamnar i botten (se tabell 2).

Tabell 2 Stort förtroende för forskning inom olika områden 2007, i olika grupper (procent)

	Medicin	Teknik	Naturvetenskap	Samhällsvetenskap	Utbildningsvetenskap	Humaniora	Minsta antal svar
<i>Samtliga</i>	81	71	64	46	36	33	1 585
<i>Kön</i>							
Kvinna	78	64	63	47	38	34	839
Man	83	79	66	45	35	32	745
<i>Ålder</i>							
15–19	66	48	52	42	35	22	103
20–29	78	71	67	51	38	34	167
30–39	84	74	67	49	40	38	246
40–49	80	75	67	50	37	35	264
50–64	82	75	67	47	38	35	459
65–85	81	69	58	39	32	30	342
<i>Utbildning</i>							
Låg	76	61	51	35	29	22	342
Medellåg	80	66	59	45	36	31	533
Medelhög	82	77	69	52	40	37	328
Hög	85	84	79	54	40	44	366
<i>Partisympati¹</i>							
v	79	68	70	51	36	40	75
s	81	67	59	46	36	29	575
mp	77	73	74	51	43	44	122
c	80	79	64	46	40	40	87
fp	82	78	65	48	36	39	131
kd	90	76	72	48	35	39	67
m	86	80	71	48	39	33	322
sd	72	58	51	16	13	8	38

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2007

Kommentar: Resultaten avser den sammanlagda procentandelen för svarsalternativen "mycket stort förtroende" och "ganska stort förtroende". Se vidare kommentar till tabell 1.

¹Observera det begränsade antalet svarspersoner i vissa grupper.

Högutbildade personer har jämfört med lågutbildade genomgående ett högre förtroende för forskningen inom alla områden. Till viss del har detta sin bakgrund i att en högre andel av de lågutbildade anger att de saknar uppfattning särskilt i

fråga om humaniora. Att utbildning har betydelse för bedömningar av forskning är naturligt; ett omvänt resultat hade varit bekymmersamt, det vill säga om de i genomsnitt mest insatta hade haft ett lägre förtroende för forskningen än den i genomsnitt mindre insatta gruppen lågutbildade. Men så är det alltså inte i och med att utbildning är positivt korrelerad med förtroende för forskning.

Män har överlag högre förtroende än kvinnor för särskilt teknikforskning men även medicin och naturvetenskap, medan kvinnor har högre förtroendesiffror för humaniora, samhällsvetenskap och utbildningsvetenskap. Det är ett mönster som ligger relativt stabilt alla undersökta år.

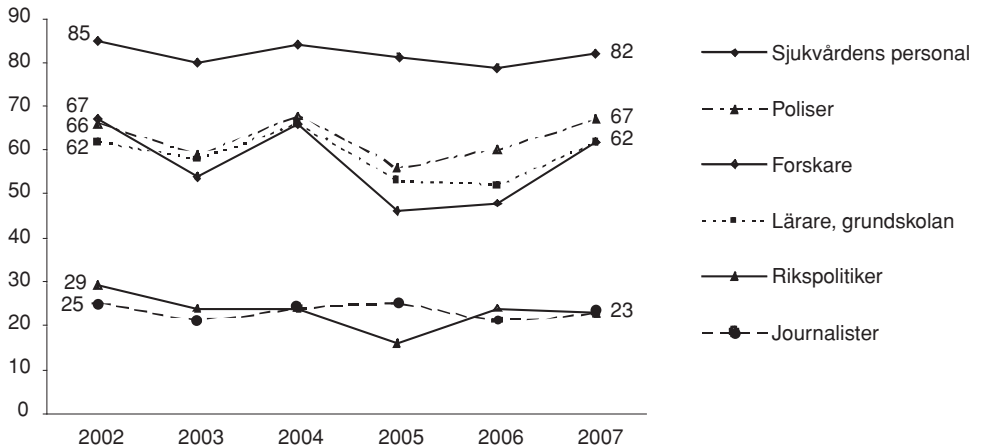
Två grupper skiljer klart ut sig från övriga genom att ha ett lägre förtroende jäms över alla våra sex forskningsområden. De grupperna är de yngsta mellan 15-19 år och sverigedemokraternas sympatisörer. När det gäller tonåringarna är det lägre förtroendet tydligast beträffande teknisk och medicinsk forskning, och minst påtagligt beträffande samhällsvetenskaplig och utbildningsvetenskaplig forskning. Mönstret ser helt annorlunda ut för sverigedemokraterna. De har främst ett lägre förtroende än genomsnittet för samhällsvetenskaplig, humanistisk och utbildningsvetenskaplig forskning.

Ungdomen har alltså relativt sett lägst förtroende för de ”materiellt nyttiga” men teoretiskt krävande naturvetenskapliga forskningsområdena – medan sverigedemokraterna relativt sett har minst förtroende för de ”mjukare” och potentiellt politiserande human- och samhällsvetenskaperna. Det är intressant att sätta ungdomarnas lägre förtroende för särskilt naturvetenskap i samband med sjunkande ansökningstalen till universitetens naturvetenskapliga utbildningar. Möjligen är resultatet för naturvetenskap också något överraskande med tanke på det senare årets klimatdebatt, något vi strax skall återkomma till.

Forskare

Yrkesgruppen forskare är fortfarande högt ansedd. Andelen svenskar som anger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare håller sig strax över sextio procent. Det är klart bättre förtroendesiffror än journalister och politiker åtnjuter, vilka hamnar kring låga tjugo procent. Men det är samtidigt klart sämre än motsvarande förtroendetal för sjukvårdens personal, som oftast ligger något över åttio procent.

Om vi ser på utvecklingen över tid finner vi precis som tidigare en svag nedåtgående kurva för forskningen. Yrkesgruppen forskares förtroende var som högst 2002 i början av vår mätserie med förtroenderesultatet 67 procent. I senaste mätningen 2007 är motsvarande siffra 62 procent, en nedgång med -5 procentenheter. Några av de andra yrkesgrupperna uppvisar också ett svagt minskande förtroende under samma period – rikspolitiker -6 procentenheter, sjukvårdens personal -3 och journalister -2. För poliser ökade däremot förtroendesnittet med +1 procentenhet medan resultatet för lärare var oförändrat (± 0). Resultaten redovisas i kurvform i figur 2.

Figur 2 Förtroende för olika yrkesgrupper 2002–2007 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna och visar andelen svars personer som angivit ett mycket eller ganska stort förtroende för de olika yrkesgrupperna. Procent är beräknad bland personer som besvarat förtroendefrågorna (inkl svarsalternativet "ingen uppfattning"). Resultaten för yrkesgruppen journalister är för åren 2002, 2003, 2005 och 2006 ett medeltal för journalister i radio/TV och journalister i dagspress. Två andra yrkesgrupper ingick också i studien 2007, informatörer och lobbyister. Andelen med ett mycket eller ganska stort förtroende var 15 procent för informatörer och 4 procent för lobbyister. Se vidare Holmberg och Weibull 2008.

Ser vi på de kortsiktiga förändringarna kan dock en mycket påtaglig förtroendeökning noteras för forskare – från 46 procent 2005, 48 procent 2006 till 62 procent 2007; en ökning med hela +14 procentenheter sista året. Även förtroende för lärare och poliser uppvisar en uppgång (+10 respektive +7), men forskare ökar klart mest av de undersökta yrkesgrupperna. En tänkbar förklaring är klimatdebatten och den stora positiva uppmärksamhet som många forskare i det sammanhanget har fått. Till en del kan vi testa en dylik hypotes med hjälp av SOM-data. Vi har inte bara mätt förtroende för forskare. Vi har också mätt människors oro för förändringar i jordens klimat.

Det visar sig finnas ett visst samband mellan oro för klimatutvecklingen och det allmänna förtroendet för forskare. Människor med mest klimatoro tenderar att ha ett högre forskarförtroende än genomsnittet, och det sambandet förstärktes mycket tydligt 2007. Bland personer med stor oro för klimatet har förtroendet för forskare ökat från 48 procent 2005, över 55 procent 2006 till 67 procent 2007. Motsvarande förtroendesiffror bland människor som är minst oroad av klimatförändringarna är 45 procent 2005, 40 procent 2006 och 49 procent 2007 – en klart mindre ökning i forskarförtroendet².

Tilltron till forskare har alltså i första hand ökat bland personer som oroar sig för klimatfrågan. Dessutom har andelen personer som oroar sig för klimatet blivit fler vilket ytterligare bidrar till att kortsiktigt stärka tilltron till forskarna. Det är med andra ord mycket troligt att just klimatfrågan kortsiktigt har bidragit till att förstärka förtroendet för yrkesgruppen forskare. Samtidigt har vi noterat att en motsvarande uppgång inte finns för forskningsområdena naturvetenskap och teknik, vilket skulle kunna förväntas med tanke på klimatfrågans tyngd i debatten. Det finns därför anledning att noggrant följa hur varaktig denna uppräckning för forskarna egentligen är.

Forskarförtroendet varierar inte mycket mellan olika sociala eller politiska grupper som vi undersökt (Holmberg och Weibull, 2008). I de allra flesta fall ligger resultaten kring sextio procent som har ett mycket eller ganska stort förtroende. Det gäller kvinnor och män, unga och äldre, lågutbildade och högutbildade och de flesta partiets väljargrupper. Men det är klart vissa mindre skillnader finns. De grupper som hyser högst förtroende för forskare är 20-29 åringar, högutbildade och vänsterpartister. Lägst forskarförtroende återfinns bland de äldsta (65-85 år), bland lågutbildade och mycket tydligt bland sverigedemokrater.

Resultatet för sverigedemokraterna med endast 32 procent som har ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare skiljer ut sig mycket från övriga politiska gruppers resultat och från genomsnittet bland alla svenskar (62 procent). Bland sverigedemokraternas sympatisörer är det dessutom hela 20 procent som anger att de har ett mycket eller ganska *litet* förtroende för forskare.

Bättre eller sämre för vanliga människor?

Förtroende är ett vitt begrepp som rymmer såväl kyliga rationella kalkyler som mer känslomässiga och affektiva bedömningar. Ett sätt att fokusera på det ”rationella” och nyttoorienterade elementet är att fråga människor om de uppfattar att vetenskapen under senare år gjort det bättre eller sämre för vanligt folk. Enkätfrågan, som SOM-institutet ställt sedan 2002, är mycket använd i opinionsstudier. Den har ställts i många olika sammanhang och resultaten har oftast tolkats som att allt är väl eftersom så stora andelar svarar att vetenskapen gjort livet bättre för vanliga människor. Sjuttiofem-åttio procent brukar svara så. Och det gör de också i SOM-undersökningarna.

Men nivån på svarsutfallet är inte det mest intressanta, utan det är istället vad som händer över tid och hur resultaten ser ut i olika samhällsgrupper. Redovisningen i tabell 3 visar att bakom de starka positiva bedömningarna av vetenskapens nytta döljer sig relativt stora skillnader mellan olika grupper och en tydlig åsiktsförändring.

Tabell 3 "Anser du att den vetenskapliga under de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?" 2007, i olika grupper, samt jämförelse med 2002, 2004 och 2006 (procent)

	Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre eller sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Samtliga 2007	30	43	15	3	0	9	100	1 586
<i>Kön</i>								
Kvinna	28	41	16	3	1	11	100	838
Man	32	47	13	2	0	6	100	749
<i>Ålder</i>								
15–19 år	15	47	22	0	1	15	100	103
20–29 år	33	42	10	4	1	10	100	167
30–39 år	30	42	16	4	0	8	100	247
40–49 år	32	42	13	5	1	7	100	261
50–64 år	30	47	13	2	1	7	100	458
65–85 år	30	41	16	1	0	12	100	351
<i>Utbildning</i>								
Låg	20	41	22	2	0	15	100	347
Medellåg	28	45	14	2	1	10	100	526
Medelhög	34	43	12	4	0	7	100	329
Hög	38	45	11	2	0	4	100	367
<i>Partisympati¹</i>								
v	27	53	16	1	0	3	100	74
s	28	42	17	2	0	11	100	574
mp	26	47	14	6	0	7	100	125
c	25	43	17	7	2	6	100	86
fp	37	46	8	2	0	7	100	133
kd	33	45	12	4	0	6	100	67
m	39	44	9	2	0	6	100	325
sd	15	47	20	5	3	10	100	40
.....								
Samtliga 2002	32	46	13	3	0	6	100	
Samtliga 2004	32	47	13	2	0	6	100	
Samtliga 2006	31	45	15	2	0	7	100	

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2007.

Kommentar: Frågan lyder "Anser du att den vetenskapliga utvecklingen de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?". Svartalternativen framgår av tabellens redovisning. Procentandelarna baseras på de som besvarat frågan (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet var 5 procent 2007.

¹Observera det begränsade antalet svarspersoner i vissa grupper.

Den sedan starten på upplysningstiden etablerade sanningen att vetenskapen gör livet bättre för människorna får ett något minskande stöd i SOMs mätningar – från ett stöd på 78 procent 2002 ned till 73 procent 2007. Uppfattningen att vetenskapen försämrar det för vanliga människor får dock inte något ökat stöd, utan det är andelen varken eller-svar respektive andelen utan uppfattning som ökar. Den etablerade föreställningen om vetenskapens betydelse är alltså något svagare etablerad bland svenska folket idag än för fem år sedan.

Försvagningen i synen på forskningens nytta är i linje med våra tidigare iakttagelser att svenskarnas förtroende för forskning har gått ner något på 2000-talet. Det finns en koppling mellan människors förtroende för universiteten, för forskningen inom olika fakultetsområden respektive för forskare och bedömningen av om vetenskapen är nyttig för vanligt folk. Korrelationerna håller sig kring .15 till .26. Ju nyttigare man tycker vetenskapen är desto högre förtroende för universitet och forskning. Förtroende har en tydlig komponent som har att göra med bedömningar av nytta och vad som brukar kallas *performance*, alltså att forskningen kan visa på sin betydelse.

Gruppskillnaderna i stödet för åsikten att vetenskapens utveckling varit bra för de många människorna är inte dramatiska men ändå värda att uppmärksamma. Det finns ett visst centrum-periferimönster i resultaten. Det är personer närmare samhällets styrande etablissemang som allra mest är övertygade om att vetenskapens utveckling är nyttig för vanligt folk, medan ”vanligt folk” själva är något mindre övertygade. Bedömningen att vetenskapens utveckling under de senaste årtiondena har gjort livet bättre för vanligt folk görs främst av män (79 procent), fyrtilialister mellan 50-64 år (77 procent), högutbildade och sympatisörer till folkpartiet och moderaterna (83 procent i båda fallen). Minst vanlig är samma bedömning bland kvinnor (69 procent), tonåringar (62 procent), lågutbildade (61 procent) och bland socialdemokrater (70 procent) och sverigedemokrater (62 procent).

Det är lätt att ta för givet att vetenskapen är någonting positivt och nyttigt, särskilt om man arbetar på ett universitet eller själv är forskare och således är en del av det vetenskapliga systemet. Men det är viktigt att inte glömma bort att föreställningen om vetenskap som en positiv kraft påverkas av människors egna erfarenheter och inte är någonting som varje ny generation eller social grupp tillägnar sig automatiskt. För det krävs upplysning om vad vetenskapen står för, men också att den vetenskapliga utvecklingen verkligen gör livet bättre för vanliga människor – och på ett sådant sätt att de påtagligt märker det. Inte bara skådespel alltså, utan också bröd.

Satsa på forskning

Det huvudmönster vi pekat på är att forskningsförtroendet inte är lika starkt som det var för fem år sedan och att vetenskapen inte uppfattas som lika nyttig. Det kan låta som ett lätt alarmistiskt budskap, men så allvarligt är det naturligtvis inte. Alla de förändringar vi har noterat är mycket små och knappt statistiskt säkerställda.

Dock det är vår uppgift som samhällsforskare att rapportera att Don flyter även om den flyter stilla och där peka ut de underströmmar som på lång sikt kan påverka flodens riktning. Ett minskat förtroende för universitet och forskning i Sverige bör inte nonchaleras eftersom vi sedan tidigare vet att människors intresse och vilja att satsa på mer forskning har ett samband med forskningsförtroendet. Människor med ett lägre förtroende för forskning och universitet är mindre angelägna att Sverige satsar resurser på forskning än människor med ett högt forskningsförtroende. Om vi skall lyckas med att få de ”vanliga människorna” att betala för forskningen via skatten eller insamlingar måste forskarsamhället behålla eller helst öka de många människornas förtroende.

Sett i detta perspektiv är det inte riktigt bra att vi i SOM-undersökningarna redan ser tecken på att biståndsviljan när det gäller forskningsattsningar går ner. I våra studier har vi inte mätt människors biståndsvilja i någon direkt mening. Vi har mätt hur viktigt människor tycker det är att Sverige i framtiden satsar på forskning på världsbästanivå. Vår utgångspunkt har då varit att människor som inte tycker det är viktigt att Sverige forskningsattsar inte heller är riktigt villiga att betala mer pengar till forskningen.

Frågan om vikten av forskningsattsningar har genom åren ställts för ett tjugotal olika forskningsområden. I undersökningen 2007 inkluderade vi åtta forskningsfält. Flera av dem har varit med tidigare så att vi kan studera eventuella förändringar över tid. För nio områden kan vi jämföra opinionen 2002-2004 med läget 2006-2007. Det vill säga vi kan iakttä bedömningsförändringar under nio olika tre- till femåriga perioder. De flesta förskjutningar är små och pekar inte entydigt åt samma håll, men i de flesta fall är det fråga om en minskning i andelen personer som säger att det är mycket viktigt att Sverige satsar på forskning på världsbästanivå. Och de största förändringarna är minskningar inte ökning. Resultaten redovisas i tabell 4 i rangordnad form. Högst upp återfinns de forskningsområden som flest människor tycker det är viktigt att Sverige satsar på. I botten hittar vi de områden som har stöd av minst andel människor när det gäller framtida spetsattsningar.

Det forskningområden som – typiskt nog med tanke på dagens debattläge – uppvisar de största ökningarna i andelen personer som vill forskningsattsas är miljön (+3 procentenheter svarar ”mycket viktigt” jämfört med 2002) och energin (+2). Samtidigt är det ännu en gång något överraskande att vi inte har en större uppgång för just dessa områden med tanke på den intensifierade klimatdebatten under senare tid. Ett andra område som kan uppvisa en ökning i satsningsviljan, låt vara inom felmarginalen, är cancerforskningen med +1 procentenhet (observera dock nedgången med -2 procentenheter i senaste mätningen 2006 jämfört med 2003).

Tabell 4 Uppfattning om prioritering av forskningsområden i Sverige 2002–2007 (procent)

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Cancer							
2002	78	17	3	0	2	100	
2003	81	15	2	0	2	100	
2006	79	17	2	0	2	100	
Hjärt-/lungsjukdomar							
2007	67	25	4	0	4	100	1 607
Miljö							
2002	57	34	5	0	4	100	
2003	58	32	6	1	3	100	
2004	51	37	6	1	5	100	
2005	49	37	6	1	7	100	
2006	53	37	7	1	2	100	
2007	60	31	4	0	5	100	1 591
Reumatiska sjukdomar							
2004	59	32	4	0	5	100	
Energi							
2002	54	35	5	1	5	100	
2005	52	33	6	1	8	100	
2007	56	34	4	0	6	100	1 595
Klimat							
2007	54	33	7	1	5	100	1 602
Teknik							
2003	47	38	8	1	6	100	
Allergier							
2005	37	42	11	1	9	100	
Genteknik							
2002	27	30	26	9	8	100	
2003	35	29	20	9	7	100	
2004	24	34	23	8	11	100	
2005	20	30	24	12	14	100	
2006	23	34	27	8	8	100	
2007	21	34	26	7	12	100	1 588
Pedagogik							
2002	35	44	12	2	7	100	
2005	21	36	23	5	15	100	
2007	20	38	24	4	14	100	1 581

fortsättning

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
IT							
2002	28	44	17	2	9	100	
2004	28	42	17	2	11	100	
2006	21	39	27	4	9	100	
Transportteknik							
2002	26	45	20	1	8	100	
2005	27	44	16	2	11	100	
Nationalekonomi							
2003	26	44	19	3	8	100	
2007	18	41	25	3	13	100	1 580
Svenska språket							
2005	22	30	27	10	11	100	
Företagsekonomi							
2005	17	40	25	5	13	100	
Historia							
2002	10	29	42	11	8	100	
2003	13	28	35	13	11	100	
2006	9	22	47	13	9	100	
Rymden							
2004	9	25	40	14	12	100	
2006	6	20	43	21	10	100	
2007	7	17	39	25	12	100	1 593
Statsvetenskap							
2006	9	32	36	9	14	100	
Arkeologi							
2004	9	30	39	11	11	100	
Filosofi							
2004	8	20	39	16	17	100	
Design							
2005	8	20	36	23	13	100	
Litteraturvetenskap							
2007	6	20	40	19	15	100	1 582

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002-2007.

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?'. Svarsalternativen framgår av tabellens redovisning. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2007 mellan 4 och 5 procent.

Övriga sex undersökta områden uppvisar alla nedgångar i viljan att satsa på världsbästaforskning. Och minskningarna är ibland mycket påtagliga. Det gäller främst pedagogik (-15), men också nationalekonomi (-8), IT-forskning (-7) och forskning om genteknik (-6). Två andra forskningsområden som också kan registrera en viss försvagning i viljan att satsa på spetsforskning är rymdforskning (-3) och historisk forskning (-1). Christer Fuglesangs rymdpromenad verkar således inte ha hjälpt. Andelen svenskar som tycker att en satsning på rymdforskning är mycket viktig minskade efter hans rymdfärd istället för att öka, åtminstone om vi jämför med läget 2004.³

Om vi ser på rangordningen av de olika forskningsområden vi frågat om är det uppenbart att materiell och påtaglig nytta värderas högt av svenska folket. De områden som hamnar högst upp på listan över forskningsområde som det är mycket viktigt att satsa på har alla ett sådant nyttigt och användbart inslag. Det gäller cancerforskningen på plats 1 och forskning om hjärt-/lungsjukdomar på plats 2, men också forskningen om reumatism på plats 4 och miljö-, energi- och klimatforskningen på platserna 3, 5 respektive 6.

I botten på prioriteringslista återfinns många humanistiska ämnen som litteraturkunskap, design, filosofi, arkeologi och historia, som möjligen uppfattas som mindre ”nyttiga”. Lågt ligger även ett samhällsvetenskapligt område som statsvetenskap och ett naturvetenskapligt som rymdforskningen.

Eftersom båda författarna till detta kapitel har disputerat i statsvetenskap känns det lite tungt att folket inte vill satsa på vår forskning. Men i ärlighetens namn måste vi hålla med. Cancerforskning och klimatforskning är kanske viktigare. Dock för att argumentera i egen sak måste ändå framhållas att den politiska styrningen – *Quality of Government* – kommer att vara en av de avgörande ingredienserna om mänskligheten skall kunna hantera de stora medicinska och miljömässiga hoten i framtiden. Och då kommer den statsvetenskapliga forskningen in i bilden – men också mycket av den kulturvetenskapliga forskningen.

Svagt nedåt

Förtroendet för forskningen har försvagats bland svenska folket, åtminstone under den period vi undersökt. Men det är inte en lavin som går. Det är snarare en glaciärs långsamma rörelse vi iakttar. Forskningsförtroendet urholkas mycket sakta. Från starten på SOM-institutets mätningar år 2002 fram till den senaste studien 2007 kan vi endast se nedgångar på några få procentenheter på de centrala indikatorerna. Det är inte mycket och det är ibland knappt statistiskt säkerställt. Men förändringen uppvisar ändå ett tydligt mönster. De flesta av våra indikatorer pekar i riktning mot att allmänhetens förtroende för forskningen och universiteten har försvagats i Sverige under de senaste åren.

En indikator avviker klart 2007. Det gäller förtroende för forskare som går upp kraftigt mellan 2006 och 2007. Vi har antagit att det kan vara klimatfrågan som

bidragit till uppgången, men samtidigt ser vi inte något sådan effekt för enskilda forskningsområden. Det finns således anledning att noggrant följa vad som händer i opinionen.

Den allmänna nedgången i forskningsförtroendet kan naturligtvis vara en tillfällig trend som vänder redan nästa år, och då kan forskarsamhället andas ut. Men om inte finns det anledning att mer systematiskt fundera över orsaker och eventuella motåtgärder. De många människornas förtroende för forskningen har ett samband med villigheten att satsa på vetenskap. Om skattebetalare och insamlingsgivare sviktar i sin tilltro till forskningen riskerar vetenskapssamhället att få mindre resurser att forska för. Det långsamt minskande förtroendet för forskningen kan drabba vetenskapen där det känns som mest. I plånboken.

Noter

- ¹ Undersökningen har gjorts av SOM-institutet inom ramen för forskningsprojektet *Vetenskapen i Samhället (ViS)* lett av Sören Holmberg och Lennart Weibull. Den ideella föreningen *Vetenskap & Allmänhet (VA)* har finansierat studierna sedan starten 2002.
- ² Korrelationen mellan förtroendet för forskare och graden av oro för klimatet var .06 i SOM-undersökningarna 2005 och 2006 men ökade sedan till .13 i SOM-studien 2007.
- ³ Andelen personer som ansåg att det var mycket viktigt att satsa på rymdforskning var 9 procent 2004, 6 procent 2006 och 7 procent 2007. En minskning alltså på -2 procentenheter jämfört med 2004, men en uppgång på +1 procentenhet jämfört med 2006. Det mest rimliga slutsatsen är naturligtvis att inget har hänt. Fuglesangs resa minskade inte allmänhetens vilja att satsa på rymdforskning, men den bidrog heller inte till en ökning.

Referenser

- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2006). Sjunkande förtroende för forskning. I Holmberg, Sören och Weibull Lennart (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2007). Forskningsförtroendet försvagas. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2008) *ViS. Vetenskapen i samhället 2007*. Göteborg: SOM-institutet

